

De 'klik' tussen Dalton en Deventer

door René Berends

Op 13 april 2011 was Deventer even het centrum van de daltonwereld. De Nederlandse Dalton Vereniging (NDV) vierde die dag haar tachtigjarig bestaan. Ruim vijfhonderd daltonleerkrachten kwamen in de schouwburg bijeen voor een aantal centrale lezingen. Daarna waren de conferentiegangers te gast bij Saxion, waar men zich uitgebreid kon laten informeren over nieuwe ontwikkelingen. De deelnemers kregen het boek 'Dalton werkt...' cadeau, dat de NDV ter gelegenheid van de conferentie heeft laten maken.

Dalton en Deventer! Het is een combinatie die al zeker twintig jaar klikt. Er zijn inmiddels zes daltonscholen in de stad, de NDV-conferentie in Deventer is inmiddels een traditie en op de pabo van Saxion kunnen studenten en leerkrachten de opleiding tot daltonleerkracht volgen. Sinds 2006 is daar ook het enige wetenschappelijke onderzoeksbureau voor het daltononderwijs in de wereld gevestigd. Die klik tussen Dalton en Deventer is er niet altijd geweest. In dit artikel wordt een aantal historische feiten over deze relatie besproken.

Nieuwe feiten hierover zijn boven tafel gekomen, nu het Deventer Dagblad op de website van Stadsarchief en Athenaeumbibliotheek digitaal te raadplegen en te doorzoeken is.

De Maatschappij tot Nut van 't Algemeen

Begin jaren twintig stelt de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen een onderzoekscommissie in onder leiding van professor Ph. Kohnstamm, die zich na de totstandkoming van de lager onderwijswet van 1920 buigt over de inrichting van het onderwijsstelsel. In het eerste verslag pleit de commissie voor 'de openbare "neutrale" school, die aan den socialen eischen der "eenheids-school" voldoet' en waar 'ieder kind, volkomen onafhankelijk van de maatschappelijke positie van zijn ouders, ten volle de gelegenheid moeten geven dat onderwijs te verkrijgen, waardoor zijn aanleg en neiging tot gehele ontplooiing kunnen komen.'

In datzelfde jaar reist Kohnstamm met L.C.T. Bigot, directeur van de Nutskweekschool in Arnhem, en P.A. Diels, directeur van de Amsterdamse openbare lagere Valeriuschool naar Engeland om daar de experimenten met het Dalton Plan te onderzoeken. De reis naar Engeland leidt in 1924 tot een tweede Nutsrapport: *De Toekomst van ons Volksonderwijs II; Scholen met losser klasseverband*. De commissie is enthousiast en ziet in Nederland voor het daltononderwijs, dat zij 'scholen met losser klasseverband noemen', een grote toekomst.

Er is veel belangstelling voor het rapport, dat zelfs verschillende herdrukken beleeft.

Een belangrijke onderwijsavond

De auteurs van het verslag krijgen veel verzoeken te verwerken voor inleidingen over hun bevindingen. Ook in Deventer is men nieuwsgierig. In een vergadering van de commissie van toezicht lager onderwijs wordt op voorstel van de wethouder van onderwijs, A. Kelderman, besloten 'een lezing te doen houden over de Daltonscholen. Hiertoe zal uitgenoodigd worden de heer L.C.T. Bigot te Arnhem. De commissie zal het geheele onderwijzend personeel, eenige autoriteiten en andere belangstellende verzoeken, deze lezing bij te wonen.'

Het duurt even voordat de voordracht ingepland is, maar in het Deventer Dagbladen van 5 en 7 april 1924 wordt de voordracht

aangekondigd die Bigot op maandag 14 april zal houden. Op maandag 7 april is er zelfs een ingezonden brief over het onderwerp geplaatst. Deze brief eindigt met: *'Wij wekken daarom ieder die ook maar eenigszins belang stelt in de toekomst van ons volksonderwijs op, om de vergadering bij te wonen, welke het Nutsdepartement hier ter plaatse zal beleggen en waarin een der leden dier studiecommissie een causerie zal houden over dit belangwekkende onderwerp.'*

Een dag na de lezing over het Dalton Plan staat er een verslag in de krant. Dit begint met: *'Gisteravond sprak in de Loge aan de Rijkmanstraat de heer L.C.T. Bigot, directeur der Kweekschool voor Onderwijzeressen te Arnhem, voor het departement Deventer van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen over 'Daltonscholen'. Er was vrij groote belangstelling. De heer G. Alberts, voorzitter, opende en verklaarde dan het doel van den avond, als eerder in ons blad uiteengezet.'*

Bigot gaat uitgebreid in op de ontwikkeling die de nieuwe onderwijswet toelaat om het onderwijs zich langs nieuwe banen te laten ontwikkelen en hij toont zijn bezorgdheid over het onderdrukken van de individualiteit van het kind in het klassikaal onderwijs. Bigot wijst erop, dat het Dalton-plan niet wil breken met het klassikaal onderwijs, maar met het klassikale stelsel, zoals hij dat noemt. *'Het wil het mooie van het klassikale onderwijs behouden. Het verwerpt echter het klassikale stelsel, dat maakt, dat zóóveel van den onderwijstijd nutteloos maakt en verloren doet gaan.'* Opmerkelijk en komisch is dat het dagblad de naam Parkhurst verkeerd schrijft en het over Miss Pankhurst heeft, een in die tijd bekende Amerikaanse voorvechtster voor vrouwenemancipatie.

Geen daltonexperimenten

Voor diegenen die de lezing gemist, hebben geeft het Deventer Dagblad een paar dagen later nog een tip. Het blad schrijft op 24 april 1924 onder het kopje 'De Daltonscholen draadloos' over Bigot, die 's avonds om 9 uur zal gaan spreken over het daltonplan

'voor de radio-toestellen van de Nederlandsche Seintoestellen-fabriek te Hilversum.'

De publicatie van het Nut en de lezing van Bigot leiden in Deventer niet tot vervolgstappen. Er worden hier geen daltonexperimenten gestart. Dat lijkt in Apeldoorn anders te lopen. Daar komt mevrouw H. Hoogstraal-Den Haan, gemeenteraadslid van de Sociaal-Democratische Arbeiders Partij (SDAP) in maart 1925 met een voorstel tot een proefneming met 'het Daltonstelsel'. Bij de stemming staken de stemmen echter: 11 tegen 11. Een paar weken later, op 3 april 1925, wordt ook haar voorstel om B en W uit te nodigen en te rapporteren over de mogelijkheid van een proef met het Dalton-stelsel verworpen. In de beginfase van het daltononderwijs in Nederland komt het in stad en regio dus niet tot experimentele invoeringen. Ook landelijk loopt het geen storm, al zijn er toch een aantal initiatieven op te tekenen. Eén ervan bestaat nog steeds, 'de' Dalton in Den Haag.

Daltonboeken

De belangstelling blijft in Deventer beperkt tot het lezen van boeken. De Openbare Leeszaal in Deventer vult haar boekenbestand aan met titels over het daltononderwijs. De krant vermeldt expliciet het feit dat het boek *Individueel onderwijs en het Dalton-plan* van Bokhorst aangeschaft is en twee maand later, op 7 mei 1925 meldt men dat ook het vertaalde werk *Individueel werk en het Daltonplan* van A. Lynch is aangeschaft.

Op kleine scholen wordt er toch al ongeveer volgens dalton gewerkt?

De toezichthouders op het onderwijs laten in 1926 hun licht over de ontwikkelingen rond het Dalton Plan schijnen. In het inspectieverslag over 1925-'26 wordt op verschillende plaatsen iets gezegd over hoe er in Deventer e.o. over het daltononderwijs gedacht wordt.

De plaatselijke inspecteur in Deventer wordt in het verslag van de hoofdinspectie aan het woord gelaten over wat hij te horen krijgt over het daltononderwijs: *'Enkele hoofden van zeer goede twee- en driemansscholen hebben zich tegen mij geuit, dat het toch zoo bedroevend was, dat wel commissies naar Engeland en Italië gaan om bovengenoemde methoden (Daltononderwijs en Montessorionderwijs, red.) te bestudeeren, doch dat naar het onderwijs op de twee- en driemansscholen, waar feitelijk een combinatie van beide methoden gebruikt wordt, niet omgekeken wordt. Ja, werden deze scholen dikwijls als minderwaardig beschouwd.'*

Vervolgens schrijft de hoofdinspecteur hierop als reactie: *'Inderdaad, er wordt in de kleinere scholen meer in den geest der Dalton-ideeën gewerkt, dan de propagandisten van dit systeem misschien meenen. We mogen er hun echter dankbaar voor zijn, dat door die propaganda weer meer naar voren is gekomen de eisch: wek bij uw leerling het verantwoordelijkheidsgevoel, voed hem op tot zelfstandigheid enerzijds, maar wek anderzijds in hem ook de begeerte om anderen bij te staan, met anderen samen te werken tot één doel, waartoe de kleine*

schoolmaatschappij goede gelegenheid biedt. Waar naar dien eisch gewerkt wordt, zal het sociaal element in het onderwijs niet alleen bestaan in het aanbrengen der kennis, die de leerling noodig zal hebben om het maatschappelijk leven te verstaan, maar zal het ook de zedelijke opvoeding ten goede komen.'

Kritiek op het Nutsrapport

Als Bigot e.a. het Nutsrapport publiceren leidt dat tot reacties van voor- en tegenstanders. De kritiek van 'daltonianen' en de 'klassikalen' davert over en weer. Een voorvechter voor goed klassikaal onderwijs is in die tijd een onderwijzer uit Appingedam B.J. Douwes. Hij zal een paar jaar later in Deventer geen onbekende zijn, want hij wordt op 1 september 1927 directeur van de Rijkskweekschool aan de Singel. Dat ambt zal hij tot 15 maart 1943 uitvoeren.

Maar nog voor hij directeur in Deventer is levert hij in een aantal artikelen, o.a. in Het Schoolblad vanaf oktober 1924 kritiek op het daltononderwijs. Later zal hij dat nog eens dunnetjes overdoen, onder andere in het boek *Paedagogische Beschouwingen* dat in 1937 bij Thieme in Zutphen verschijnt.

Douwes begint zijn kritiek op het Nutsrapport in 1924 nog met een aanbeveling om het onderzoeksverslag van Kohnstamm c.s. te kopen: *'Het is een mooie, royale uitgave, waaraan niemand voor de prijs van een gulden is bekocht. Hoewel ik — zoals uit dit artikel zal blijken — verschillende aanmerkingen heb op allerlei beweringen van de schrijvers, wil ik toch gaarne ieder onderwijzer(es) aanraden, de brochure persoonlijk te lezen.'*

Douwes mist een vrouw en een vertegenwoordiger van de kleine plattelandsscholen in de onderzoekscommissie van 't Nut. Daardoor heeft de commissie, in zijn ogen, zich geen goed oordeel kunnen vormen en zijn de uitspraken die gedaan worden over de toekomst van het gehele onderwijs in Nederland niet juist.

Douwes is voorstander van het klassikaal onderwijs in de geest van Jan Ligthart. Hij verwijt de onderzoekers bewust een stereotype beeld te schetsten, om vervolgens te kunnen concluderen dat de toekomst van het volksonderwijs om meer individualisering en differentiëring vraagt: *'Alsof het de grootste deugd in het klassikale onderwijs is om niet lastig te zijn, niet te praten, niet te vragen en vooral niet af te kijken.'* Het gaat Douwes in dit klassikaal onderwijs juist om: flink werken, je best doen en je behoorlijk gedragen. Douwes vindt de aantijging onterecht dat het ideaal van het klassikaal onderwijs zou liggen in *'alle kinderen van het land van zekere leeftijd op een bepaald uur van dezelfde pagina van hetzelfde boek te laten werken'*. Ook verwerpt hij het idee dat het klassikale onderwijs *'thans zo volmaakt zou zijn dat het nauweliks meer beter kan, wij moeten of blijven stilstaan, overtuigd, dat wij het hoogste hebben bereikt, of opnieuw de fundamente van ons stelsel gaan bekijken.'* Douwes gelooft in een verdere evolutie van het klassikale onderwijs en ziet meer kansen om zo het onderwijs te verbeteren en te vervolmaken dan in een omwenteling die daltononderwijs te weeg zou brengen. Douwes wordt, zoals gezegd, in 1927 directeur van de Rijkskweekschool. Een directeur op de Deventer Rijkskweekschool, die tegenstander is van het daltononderwijs. Kom daar nu nog

eens om! Bij de aanstelling van Douwes zal ongetwijfeld over zijn onderwijsvisie zijn gesproken. Of die visie een representatie was van de onderwijsvisie die de opleiding destijds propageerde? Dat zullen we vermoedelijk nooit meer te weten komen. De weinige archiefstukken die van de school uit deze tijd bewaard gebleven zijn, bieden daarover in ieder geval geen uitkomst.

Experimenten op Nieuw-Rollocate

Het Dalton Plan is in de jaren twintig populair in het nijverheidsonderwijs. Als in 1930 aan de Tesschenmacherstraat in Deventer het moderne schoolgebouw van de 'opleidingsschool voor leeraren ten plattelande', Nieuw Rollocate, gereed komt en leraren en leerlingen van de oude locatie in Dedemsvaart naar Deventer verhuizen, is het begrijpelijk dat in het gloednieuwe gebouw ook het onderwijs een vernieuwing ondergaat. Het schoolgebouw krijgt een werklokaal voor de was, een demonstratielokaal (voor receptenleer en voor schei- en natuurkunde), een naailokaal/theorielokaal en een overblijflokaal/bibliotheek. De werkwijze in de leskeuken wordt gebaseerd op het 'Deense systeem', waarbij elke leerling de beschikking krijgt over een eigen keukentje. De opzet voor het onderwijs wordt 'daltoniaans'. De leerlingen werken grotendeels zelfstandig en in eigen tempo aan taken.

Hernieuwde belangstelling voor het daltononderwijs

Na de Tweede Wereldoorlog is het in Deventer lang stil op het 'daltonfront'. Terwijl de stad al sinds de jaren dertig een bloeiende montessorischool kent, worden er pas eind jaren tachtig initiatieven genomen om tot de oprichting van daltonscholen te komen. De eerste school is de obs De Sleutel in Schalkhaar. De school wordt in 1961 opgericht en neemt in 1969 het huidige schoolgebouw in gebruik. Op 22 juni 1988 wordt er in een teamvergadering uitgebreid over het daltononderwijs gesproken. Men wil de school een stevig alternatief laten zijn voor de andere school in het dorp, de rooms-katholieke Nicolaasschool. Een daltonprofiel lijkt daarvoor een oplossing te bieden. Er wordt besloten het thema 'dalton' op de grote ouderavond met ouders te bespreken. Die nemen er in grote lijnen met belangstelling kennis van. Op 19-7-1989 schrijft de school zich als daltonschool i.o. in bij de NDV. Twee jaar later, op 21 juni 1991, krijgt de school het daltonpredicaat uitgereikt door Cees Jansen, secretaris van de NDV en Jan Diemer, voormalig voorzitter van de NDV en destijds directeur van de Dorpsschool in Holten. Zij beoordelen de school en zeggen dat het certificaat 'dalton' met verve gedragen mag worden. De burgemeester van Diepenveen, Van den Bergh, onthult dan feestelijk het daltonbord aan de gevel van de eerste daltonschool in de regio. Op De Sleutel vindt in de jaren daarna de oprichtingsvergadering plaats van de eerste NDV-regio – regio oost – de voorloper van de huidige DON (Dalton Oost Nederland).

Een paar jaar later wordt Jan Diemer op een dag door Pierre van Vliet, directeur van obs Het Roessink gevraagd om op een ouderavond wat over het daltononderwijs te komen vertellen. Als

Diemer bij de school aankomt, blijkt er een enorme belangstelling van ouders te zijn. Het Deventer Dagblad had gemeld dat obs Het Roessink daltonschool zou worden, terwijl bijna niemand daarvan wist. Het gevolg was een tot de nok toe gevulde hal en het in allerijl optrommelen van wethouder Antoine Scholten, die het een en ander uit te leggen had. Scholten doet dat met verve en vertelt dat het gemeentebestuur een grotere diversiteit van onderwijsvormen voorstaat. De meeste ouders worden gerustgesteld. Obs Het Roessink schrijft zich als lid van de NDV in op 15-4-1991.

In 1985 gaat De Wegwijzer als tweede interconfessionele basisschool in Deventer van start. De school kiest in 1989 voor de daltonwerkwijze en werkt vervolgens drie jaar lang met het door het Algemeen Pedagogisch Studiecentrum (APS) ontwikkelde stappenplan aan de implementatie van de daltonwerkwijze. Op 20-3-1992 wordt de school formeel lid van de NDV. Een maand later krijgt de school het daltoncertificaat uitgereikt. Al snel verandert de school daarna de naam in De Horizon. In april 2011 verhuist men naar het gebouw van Kei 13 aan Het Wezenland. Sindsdien heet de school De Steenuil.

In 1973 start het Christelijk Nationaal Schoolonderwijs (CNS) in de nieuwbouwwijk Het Oostrik de Prins Mauritschool. Op 1 augustus 1981 wordt Henk Hogeweg er directeur. Hogeweg zal zich jarenlang actief inzetten voor de verspreiding van de daltongedachte en zich als bestuurslid van de NDV met name bezighouden met het visiteren van daltonscholen.

De Prins Mauritschool schrijft zich op 3-6-1996 als aspirantlid van de NDV in, nadat er dan al een aantal jaren op een daltonachtige manier gewerkt wordt. In teamverband wordt de daltoncursus gevolgd. De eerste daltonvisitatie speelt op 20-5-1998.

Obs De Hagenpoort zal de vijfde daltonschool in Deventer worden. De school is gehuisvest in een uit de negentiende eeuw stammend schoolgebouw in hartje Deventer. Midden jaren negentig dreigt de school de poorten te moeten sluiten. Er zijn in 1995 nog maar twaalf kleuters. Als het leerlingaantal onder de norm zakt zoeken ouders contact met wethouder Scholten. Hij laat zich op argumenten overtuigen en doet vervolgens het tij keren. Hij steekt zijn nek uit en steunt het voortbestaan van de school onder andere door zijn eigen zoonje van drie er als leerling aan te melden. Er wordt een plan gemaakt om de school er met een nieuw concept (dalton) en een eigen profiel (kunst- en cultuurschool) bovenop te helpen. De school meldt zich op 2-9-1997 als aspirantlid van de NDV aan. In 2005 moet er verbouwd worden om het toegenomen leerlingaantal te huisvesten. In 2011 hoopt de school opnieuw te mogen verbouwen om ook de bovenverdieping c.q. zolder te renoveren. Er worden meer werkplekken voor leerlingen op de gangen gemaakt en plekken waar leerlingen of groepjes leerlingen apart begeleid kunnen worden.

De christelijke daltonschool De Rank in de nieuwbouwwijk De Vijfhoek was oorspronkelijk een dislocatie van de Prins Mauritschool. De school wordt in 2003 zelfstandig en schrijft zich per 1-1-2004 in als zelfstandig lid van de NDV. Omdat het een groeischool betrof

was er de noodzaak om de jaarlijks nieuw aangestelde leerkrachten de daltoncursus te laten volgen.

Discussies over voortgezet daltononderwijs in Deventer

De groeiende belangstelling voor daltononderwijs leidt in het schooljaar 2004-'05 ook tot plannen om tot een vorm van voortgezet daltononderwijs te komen. Ouders richten de Initiatiefgroep Middelbaar Onderwijs Deventer (IMOD) op. De groep bekritiseert de grote fusie in het voortgezet onderwijs die in 2000 plaatsgevonden heeft en streeft naar een alternatief naast het Etty Hillesum Lyceum, waarbij gedacht wordt om het onderwijs vorm te geven volgens de daltonprincipes.

De NRC plaatst op 15 februari 2005 een groot artikel over deze Deventer kwestie en ook in de gemeenteraad wordt er over de mogelijkheid van een tweede school voor voortgezet onderwijs gediscussieerd. De oudergroep maakt plannen om in Deventer een dependance op te zetten van het Zutphense Stedelijk Daltoncollege.

De centrale directie van het Etty Hillesum Lyceum wijst de plannen echter af. Zij wijst erop dat een aantal jaren eerder de 'interactieve stroom' voor ouders van montessori- en daltonscholen een kwakkelend bestaan heeft geleid en gesloten diende te worden. Uiteindelijk komt het niet tot een aparte dalton school of tot een daltonstream binnen het bestaande vo.

De opleiding tot daltonleerkracht

Dalton krijgt wel een prominente plaats op de pabo in Deventer. Daarvoor is midden jaren negentig vooral Casper van Hilten, onderwijsmanager binnen Saxion, belangrijk. Hij start de specialisatie daltononderwijs voor pabostudenten en haalt daltoncoryfee Hans Wenke naar Deventer om de lessen te verzorgen. De opleiding is daarmee de eerste in het land met een eigen daltonspecialisatie.

In 2004 besluit de pabo de daltonopleiding door eigen docenten te laten verzorgen, zodat het daltongedachtegoed meer deel uit gaat maken van de expertise van het eigen docentencorps. Een groep docenten professionaliseert zich. DaltonDeventer krijgt van de NDV de licentie om leraren op te leiden voor het daltoncertificaat, wat vervolgens uiteraard voor de eigen pabostudenten gaat gebeuren, maar in de vorm van nascholing ook voor leerkrachten. Tegenwoordig worden daarnaast ook begeleidingstrajecten voor scholen en bijeenkomsten voor daltoncoördinatoren en daltonvisiteurs verzorgt.

Het lectoraat daltononderwijs

De groei in expertise en activiteiten van DaltonDeventer leidt ertoe dat Saxion in 2006 het initiatief neemt tot het opzetten van het lectoraat daltononderwijs. De NDV is enthousiast voor een wetenschappelijk onderzoeksbureau over en voor het daltononderwijs en ondersteunt het initiatief. Piet van der Ploeg wordt de eerste daltonlector. Rond hem wordt een kenniskring geformeerd met een aantal andere onderzoekers. In 2010 wordt het lectoraat voor vier jaar verlengd en wordt er een nieuwe lector aangesteld: Patrick Sins.

Dalton groeit en bloeit in Nederland. Daarvan was de conferentie op 13 april in Deventer een mooie uiting. Tachtig jaar geschiedenis van de NDV werd er gememoreerd, maar tijdens de vele workshops en presentaties werd er toch vooral naar de toekomst gekeken. Die toekomst is er zeker voor deze moderne vorm van traditioneel vernieuwingsonderwijs. Leerlingen gaan er met plezier naar school en de daltonscholen presteren naar behoren – zegt de inspectie –, op onderdelen zelfs beter dan gemiddeld. Dat werd onlangs nog verteld door maar liefst drie aanwezige inspecteurs, tijdens een regiobijeenkomst... in Deventer!